

PRAWA CZŁOWIEKA I SYSTEMY ICH OCHRONY

Semestr zimowy 2022/2023

Europejski Trybunał Praw Człowieka

**mgr Kinga Drewniowska
Katedra Prawa Konstytucyjnego
Uniwersytet Wrocławski**

EUROPEJSKA KONWENCJA PRAW CZŁOWIEKA

- **Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności**
 - konwencja została otwarta do podpisu dnia 4 listopada 1950 roku, a po uzyskaniu niezbędnych 10 ratyfikacji weszła w życie dnia 3 września 1953 roku
 - obecnie stronami konwencji jest **46 państw**, które są państwami członkowskimi Rady Europy (dnia 25 lutego 2022 r. w związku z agresją zbrojną na Ukrainę doszło do zawieszenia Rosji w Radzie Europy; w odpowiedzi Rosja formalnie wszczęła procedurę wystąpienia z organizacji i dnia 15 marca 2022 r. została jednogłośnie usunięta z Rady Europy)
 - konwencja sporządzona jest w **językach angielskim i francuskim** (teksty autentyczne konwencji)
 - depozytariuszem konwencji jest **Sekretarz Generalny Rady Europy**
 - kluczowy akt prawny dla europejskiego systemu ochrony praw człowieka sprawowanego w ramach **Rady Europy**
- Europejska Konwencja Praw Człowieka została podpisana przez Polskę **dnia 26 listopada 1991 r.**, a ratyfikowana **dnia 19 stycznia 1993 r.**

RADA EUROPY a RADA EUROPEJSKA a RADA UNII EUROPEJSKIEJ

EUROPEJSKA KONWENCJA PRAW CZŁOWIEKA

- **Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności ma szeroki zakres zastosowania.** Z praw i wolności konwencyjnych mogą korzystać wszystkie osoby pozostające pod jurysdykcją (władzą) państw-stron Konwencji (art. 1 EKPCz). Są to przede wszystkim obywatele tych państw, ale również obcokrajowcy odwiedzający te państwa, a więc zarówno obywatele innych państw, jak i bezpaństwowcy. Zastosowanie Konwencji nie jest ograniczone do terytorium określonego państwa, ale może rozciągać się poza nie, a więc z praw i wolności konwencyjnych można skorzystać m.in. na pokładzie samolotu, czy też statku morskiego należącego do państwa-strony Konwencji.
 - *sprawa Al-Skeini i inni v. Wielkiej Brytanii (skarga nr 55721/07)*
 - *sprawa Soering v. Wielkiej Brytanii (skarga nr 14038/88)*
- **Zakres temporalny stosowania Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności**
- **Katalog praw i wolności zawarty w Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności jest stale wzbogacany na mocy protokołów dodatkowych, które po ich ratyfikacji przez państwa-strony Konwencji stają się jej integralną częścią.**

EUROPEJSKA KONWENCJA PRAW CZŁOWIEKA

- **Dynamiczna (ewolucyjna) interpretacja Konwencji** → koncepcja Konwencji jako „żywego organizmu” – zawsze interpretowanego z uwzględnieniem dzisiejszych standardów i warunków. Koncepcja ta została pierwszy raz sformułowana przez Europejską Komisję Praw Człowieka, a następnie przyjęta przez Trybunał w sprawie *Tyrrer v. Wielkiej Brytanii*. Uznanie Konwencji za „żywy organizm” i jej interpretacja z uwzględnieniem dzisiejszych warunków oznacza, że jej standardy i gwarancje będą się dalej rozwijały wraz ze zmianami, jakie będą coraz szybciej następowały we wszystkich dziedzinach życia w społeczeństwach europejskich.
- **Autonomiczne rozumienie niektórych pojęć** → koncepcje „autonomiczne” w Konwencji to takie, w których Trybunał odchodzi od prawnego kontekstu krajowego, starając się nadać im sens „europejski” i stosować je podobnie wobec wszystkich państw-stron Konwencji. Ma to zapewnić większą jednolitość interpretacyjną Konwencji niezbędną do tego, aby europejskie normy ochrony praw człowieka nie były uzależnione od krajowych regulacji państw-stron Konwencji. Oznacza to, iż nie jest dopuszczalne proste odwoływanie się do norm prawa krajowego przy interpretacji tekstu Konwencji.

EUROPEJSKA KONWENCJA PRAW CZŁOWIEKA

- **Margines swobody oceny (*margin of appreciation*)** → doktryna ta oznacza w kategoriach ogólnych, że państwo jest uprawnione do pewnego stopnia swobody – pod kontrolą europejską – przy podejmowaniu kroków ustawodawczych, administracyjnych lub sądowych w obszarach objętych prawem zagwarantowanym w Konwencji. Wymagane jest oczywiście poszanowanie odrębności kulturowych i ideologicznych obecnych w systemach prawnych poszczególnych państw europejskich.
- **Obowiązki pozytywne i negatywne państw-stron Konwencji**
 - **obowiązek negatywny** → od państwa wymaga się powstrzymania od ingerencji
 - **obowiązek pozytywny** → od państwa wymaga się podejmowania aktywnych działań zapobiegających naruszeniom i pozwalających naprawić ich skutki; oczekiwanie inicjatywy od ze strony władz publicznych danego państwa
- **Horyzontalne obowiązywanie Konwencji?**

EUROPEJSKI TRYBUNAŁ PRAW CZŁOWIEKA

- **Europejski Trybunał Praw Człowieka** to organ sądowy utworzony na mocy art. 19 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, orzekający w sprawach praw człowieka zawartych w Konwencji. Siedziba Trybunału mieści się w **Strasburgu**.

Art. 20 EKPCz

Trybunał składa się z sędziów, których liczba równa jest liczbie Wysokich Układających się Stron.

Art. 21 EKPCz

1. Sędziowie powinni być ludźmi o najwyższym poziomie moralnym i muszą albo posiadać kwalifikacje do sprawowania wysokiego urzędu sędziowskiego, albo być prawnikami o uznanej kompetencji.
2. Kandydaci na sędziów powinni mieć mniej niż 65 lat w dniu, w którym lista trzech kandydatów na sędziów ma zostać przedstawiona Zgromadzeniu Parlamentarnemu Rady Europy, zgodnie z art. 22.
3. Sędziowie zasiadają w Trybunale **we własnym imieniu**.
4. W okresie sprawowania urzędu sędziowie nie mogą brać udziału w żadnej działalności, która nie daje się pogodzić z niezawisłością, bezstronnością oraz wymaganiami piastowania urzędu w pełnym wymiarze czasu; wszelkie kwestie wynikające ze stosowania niniejszego ustępu rozstrzyga sam Trybunał.

EUROPEJSKI TRYBUNAŁ PRAW CZŁOWIEKA

Art. 22 EKPCz

Sędziów wybiera Zgromadzenie Parlamentarne w odniesieniu do każdej Wysokiej Układającej się Strony, większością głosów, z listy trzech kandydatów przedstawionych przez Wysoką Układającą się Stronę.

Art. 23 EKPCz

1. Sędziowie są wybierani na okres **dziewięciu lat**. Nie mogą oni być wybierani ponownie.
2. **Sędziowie sprawują swój urząd do czasu ich zastąpienia**. Zajmują się oni jednak nadal sprawami, które zaczęli rozpoznawać.
3. Żaden sędzia nie może być odwołany z urzędu, chyba że pozostali sędziowie postanowią większością dwóch trzecich głosów, że sędzia ten przestał spełniać stawiane wymogi.

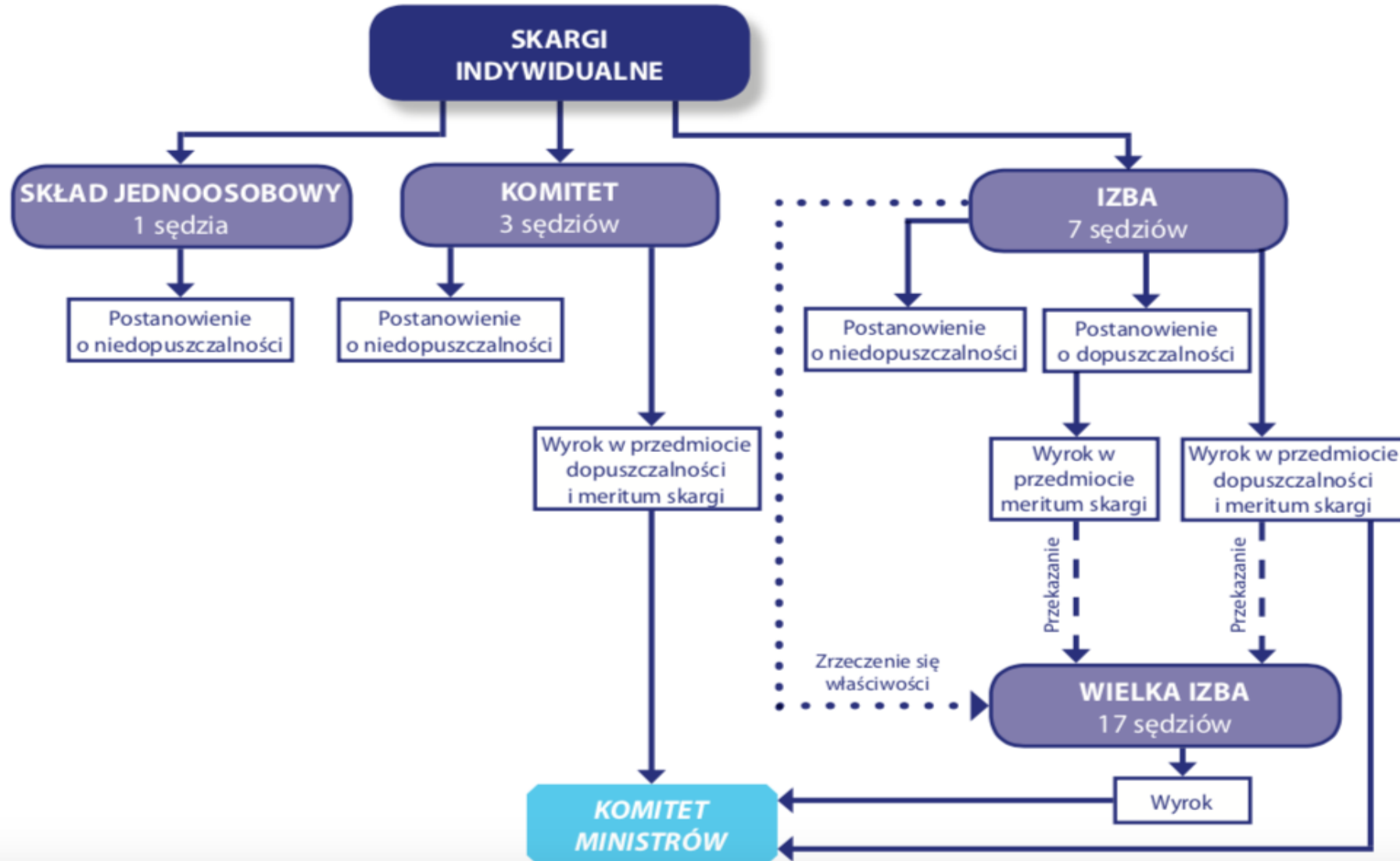
EUROPEJSKI TRYBUNAŁ PRAW CZŁOWIEKA

Art. 26 EKPCz

1. W celu rozpatrzenia wniesionych spraw Trybunał zasiada w składzie **jednego sędziego, komitetu trzech sędziów, Izby siedmiu sędziów i Wielkiej Izby siedemnastu sędziów**. Komitety są tworzone przez Izby Trybunału na czas wyznaczony.
2. Na wniosek Zgromadzenia Plenarnego Trybunału, Komitet Ministrów może, na zasadzie jednomyślnej decyzji i na czas wyznaczony, zmniejszyć do pięciu liczbę sędziów w Izbach.
3. **Zasiadając jednoosobowo sędzia nie rozpatruje skarg przeciwko Wysokiej Układającej się Stronie, z ramienia której został wybrany.**
4. **W składzie Izby i Wielkiej Izby zasiada z urzędu sędzia wybrany z ramienia zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony (...)**
5. W składzie Wielkiej Izby zasiadają także: Przewodniczący Trybunału, wiceprzewodniczący, Przewodniczący Izby oraz inni sędziowie wybrani zgodnie z regulaminem Trybunału. W przypadku przekazania sprawy do Wielkiej Izby w trybie artykułu 43 żaden sędzia ze składu Izby, która wydała wyrok, nie zasiada w składzie Wielkiej Izby z wyjątkiem Przewodniczącego Izby i sędziego, który zasiadał z ramienia zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony.

EUROPEJSKI TRYBUNAŁ PRAW CZŁOWIEKA

Uproszczony schemat rozpatrywania skargi przez Trybunał, według składu sędziowskiego

SPRAWY MIĘDZYPAŃSTWOWE A SKARGI INDYWIDUALNE

Art. 33 EKPCz

Każda z Wysokich Układających się Stron może wnieść skargę do Trybunału, jeśli uważa, że inna Wysoka Układająca się Strona naruszyła postanowienia niniejszej konwencji lub jej protokołów.

Art. 34 EKPCz

Trybunał może przyjmować skargi każdej osoby, organizacji pozarządowej lub grupy jednostek, która uważa że stała się ofiarą naruszenia przez jedną z Wysokich Układających się Stron praw zawartych w niniejszej konwencji lub jej protokołach. **Wysokie układające się Strony zobowiązują się nie przeszkadzać w żaden sposób skutecznemu wykonywaniu tego prawa.**

WYMOGI DOPUSZCZALNOŚCI SKARGI INDYWIDUALNEJ

Art. 35 EKPCz

1. Trybunał może rozpatrywać sprawę dopiero **po wyczerpaniu wszystkich środków odwoławczych przewidzianych prawem wewnętrznym**, zgodnie z powszechnie uznanymi zasadami prawa międzynarodowego i jeśli sprawa została wniesiona w **ciągu czterech miesięcy od daty podjęcia ostatecznej decyzji**.
2. Trybunał nie rozpatruje żadnej skargi wniesionej w trybie art. 34, która:
 - a) jest **anonimowa**
 - b) jest **co do zasady identyczna ze sprawą już rozpatrzoną przez Trybunał** lub ze sprawą, która została poddana innej międzynarodowej procedurze dochodzenia lub rozstrzygnięcia i jeśli skarga **nie zawiera nowych, istotnych informacji**.
3. Trybunał uznaje za niedopuszczalną każdą skargę indywidualną wniesioną w trybie art. 34, jeśli uważa, że:
 - a) skarga nie daje się pogodzić z postanowieniami niniejszej konwencji lub jej protokołów, jest w **sposób oczywisty nieuzasadniona** lub **stanowi nadużycie prawa do skargi**; lub
 - b) skarżący nie doznał znaczącego uszczerbku, chyba że poszanowanie praw człowieka w rozumieniu niniejszej konwencji i jej protokołów wymaga rozpatrzenia przedmiotu skargi.
4. Trybunał odrzuca każdą skargę, którą uzna za niedopuszczalną w myśl niniejszego artykułu. Trybunał może tak zdecydować w każdej fazie postępowania.

Protokół nr 15 do Konwencji skracca okres, w którym sprawa musi być wniesiona do Trybunału po wyczerpaniu wszystkich krajowych środków odwoławczych do 4 miesięcy, zamiast 6 miesięcy. Ten czteromiesięczny okres będzie obowiązywał od dnia 1 lutego 2022 r.

WYMOGI DOPUSZCZALNOŚCI SKARGI INDYWIDUALNEJ

- **subsidiarny charakter skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka** (sądy krajowe powinny mieć możliwość wstępnego rozstrzygnięcia kwestii dotyczących zgodności prawa krajowego z Konwencją)
- **elastyczne** stosowanie zasady wyczerpania krajowych środków prawnych, **bez nadmiernego formalizmu**, biorąc pod uwagę kwestię ochrony praw człowieka
- zasada wyczerpania krajowych środków prawnych **nie jest absolutna i nie można jej stosować automatycznie**
- jeżeli istnieje więcej niż jeden potencjalnie skuteczny środek skarżący jest zobowiązany do skorzystania tylko z jednego z nich; do skarżącego należy wybór środka, który jest najbardziej odpowiedni w jego sprawie
- ciężar dowodu w związku z zarzutem niewykorzystania krajowych środków prawnych jest złożony (państwo winno udowodnić istnienie krajowych środków prawnych, zaś następnie skarżący, że środek prawny wskazany przez państwo został wykorzystany lub z jakichś powodów w konkretnej sprawie był nieodpowiedni lub nieskuteczny)

SKARGA DO ETPCZ A SKARGA KONSTYTUCYJNA I SKARGA KASACYJNA/KASACJA

- **SKARGA KONSTYTUCYJNA:**

- *sprawa Szott-Medyńska i inni v. Polska (skarga nr 47414/99)*

- ETPCz stwierdził, że w Polsce skargę konstytucyjną można uznać za skuteczny środek prawny w rozumieniu EKPCz, jeżeli:

- 1) indywidualna decyzja, która zdaniem skarżącego narusza Konwencję, została wydana w wyniku zastosowania w drodze bezpośredniego zastosowania przepisu niezgodnego z Konstytucją RP,
- 2) regulacje dotyczące tego typu decyzji pozwalają na wznowienie postępowania lub uchylenie ostatecznej decyzji w rezultacie wydania wyroku przez Trybunał Konstytucyjny stwierdzającego taką niezgodność

- *sprawa Xero Flor v. Polska (skarga nr 4907/18)*

- **SKARGA KASACYJNA/KASACJA:**

- w sprawach polskich należy wykorzystać skargę kasacyjną/kasację, jeżeli istnieje taka możliwość; środek ten uznawany jest za odpowiedni w rozumieniu Konwencji

PODSTAWY ODRZUCENIA SKARGI JAKO NIEDOPUSZCZALNEJ

- **SKARGA ANONIMOWA**

- skargę uznaje się za anonimową, jeśli akta sprawy nie zawierają żadnej informacji umożliwiającej Trybunałowi ustalenie tożsamości skarżącego
- skarga wnoszona do ETPCz musi zawierać wszystkie podstawowe dane identyfikujące osobę skarżącą

- **SKARGA CO DO ISTOTY IDENTYCZNA ZE SPRAWĄ JUŻ ROZPATRZONĄ PRZEZ TRYBUNAŁ**

- zapewnienie niewzruszalności decyzji Trybunału oraz uniemożliwienie skarżącym odwołania się od wcześniejszych wyroków lub decyzji Trybunału poprzez składanie nowych skarg
- Trybunał bada, czy dwie skargi wniesione przez skarżących dotyczą zasadniczo tych samych osób, tych samych faktów i tych samych skarg

PODSTAWY ODRZUCENIA SKARGI JAKO NIEDOPUSZCZALNEJ

- **SKARGA W SPOSÓB OCZYWISTY NIEUZASADNIONA**
 - skarga jest nieuzasadniona jeżeli już po wstępnym jej zbadaniu widać, że jest pozbawiona podstaw
 - traktowanie Trybunału w Strasburgu jako kolejna sądowa instancja odwoławcza
- **NADUŻYCIE PRAWA DO SKARGI**
 - szkodliwe posłużenie się przez osobę uprawnioną swoim prawem w innym celu niż przewidziany
 - każde zachowanie skarżącego, które w sposób oczywisty stoi w sprzeczności z celem prawa do złożenia skargi indywidualnej przewidzianym w Konwencji i utrudnia prawidłowe funkcjonowanie Trybunału lub prawidłowe prowadzenie postępowań przed Trybunałem
 - wprowadzenie w błąd Trybunału
 - stosowanie obraźliwego języka
 - skarga wniesiona w złej woli lub pozbawiona rzeczywistego celu

WYROKI EUROPEJSKIEGO TRYBUNAŁU PRAW CZŁOWIEKA

Art. 42 EKPCz

Wyroki Izb stają się ostateczne zgodnie z postanowieniami artykułu 44 ustęp 2.

Art. 43 EKPCz

1. W okresie **trzech miesięcy** od daty wydania wyroku przez Izbę każda ze stron postępowania może, w wyjątkowych przypadkach, wnioskować o przekazanie sprawy do Wielkiej Izby.
2. Zespół pięciu sędziów Wielkiej Izby przyjmuje wniosek, jeżeli w sprawie pojawia się poważne zagadnienie dotyczące interpretacji lub stosowania Konwencji lub jej Protokołów lub istotna kwestia o znaczeniu ogólnym.
3. Jeżeli zespół przyjął wniosek, sprawę rozstrzyga Wielka Izba przez wydanie wyroku.

Art. 44 EKPCz

1. Wyrok Wielkiej Izby jest ostateczny.
2. Wyrok Izby staje się ostateczny
 - a) jeżeli strony oświadczają, że nie będą składać wniosku o przekazanie sprawy do Wielkiej Izby
 - b) po upływie trzech miesięcy od daty wydania wyroku, jeżeli nie złożono wniosku o przekazanie sprawy do Wielkiej Izby, lub
 - c) jeżeli zespół Wielkiej Izby odrzuci wniosek o przekazanie sprawy Wielkiej Izbie w trybie art. 43.
3. Ostateczny wyrok podlega opublikowaniu.

MOC OBOWIĄZUJĄCA ORAZ WYKONANIE WYROKÓW

Art. 46 EKPCz

1. **Wysokie Układające się Strony** zobowiązują się do przestrzegania ostatecznego wyroku Trybunału we wszystkich sprawach, w których są stronami.
2. Ostateczny wyrok Trybunału przekazuje się **Komitetowi Ministrów**, który czuwa nad jego wykonaniem.
3. Jeśli Komitet Ministrów uważa, że czuwanie nad wykonaniem ostatecznego wyroku jest utrudnione przez problem z wykładnią wyroku, może on przekazać to zagadnienie Trybunałowi w celu rozstrzygnięcia w kwestii wykładni. Decyzja o przekazaniu podejmowana jest większością dwóch trzecich głosów przedstawicieli uprawnionych do zasiadania w Komitecie.
4. Jeśli Komitet Ministrów uważa, że Wysoka Układająca się Strona odmawia przestrzegania ostatecznego wyroku w sprawie, w której jest stroną może on, po dręczeniu tej Stronie formalnego zawiadomienia oraz na podstawie decyzji podjętej większością dwóch trzecich głosów przedstawicieli uprawnionych do zasiadania w Komitecie, przekazać Trybunałowi zapytanie, czy ta Strona nie wykonała swojego zobowiązania na podstawie ustępu 1.
5. Jeśli Trybunał stwierdza, że miało miejsce naruszenie ustępu 1, przekazuje sprawę Komitetowi Ministrów w celu rozważenia środków, jakie należy podjąć. Jeśli Trybunał stwierdza brak naruszenia ustępu 1, przekazuje sprawę Komitetowi Ministrów, który kończy rozpatrywanie sprawy.

- **ŚRODKI TYMCZASOWE (art. 39 Regulaminu Trybunału)**
 - stosuje się je, gdy istnieje przekonująco ustalone ryzyko wyrządzenia skarżącemu nieodwracalnej, poważnej szkody w korzystaniu z jednego z głównych praw na podstawie Konwencji
 - środki tymczasowe mają służyć zachowaniu i ochronie praw i interesów stron sporu przed Trybunałem na czas do wydania przezeń ostatecznego orzeczenia
 - decyzja w zakresie środków tymczasowych musi być podejmowana bardzo szybko, aby zapobiec bliskiemu nastąpieniu potencjalnej szkody
- **WYROKI PILOTAŻOWE**
 - technika identyfikowania problemów strukturalnych leżących u podstaw powtarzających się spraw przeciwko wielu państwom oraz nakładania na Państwa – Strony Konwencji obowiązku zajęcia się tymi problemami
 - zadaniem Trybunału w wyroku pilotażowym jest nie tylko stwierdzenie naruszenia EKPCz w konkretnej sprawie, ale również zidentyfikowanie problemu systemowego i przekazanie rządowi wskazówek w zakresie rodzaju środków zaradczych niezbędnych do jego rozwiązania
 - **pierwszy wyrok pilotażowy: *Broniowski v. Polska* (wyrok Wielkiej Izby z dnia 22 czerwca 2004 r.)**

Bibliografia:

- W. Brzozowski, A. Krzywoń, M. Wiącek, *Prawa Człowieka*, Warszawa 2018
- M. Jabłoński, S. Jarosz-Żukowska, *Prawa człowieka i systemy ich ochrony. Zarys wykładu*, Wrocław 2010
- J. Hołda, Z. Hołda, D. Ostrowska, J. Rybczyńska, *Prawa człowieka. Zarys wykładu*, Warszawa 2014
- M. A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021
- L. Garlicki (red.), *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Tom I. Komentarz do artykułów 1-18*, Warszawa 2010
- L. Garlicki (red.), *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Tom II. Komentarz do artykułów 19-59 oraz Protokołów dodatkowych*, Warszawa 2011
- <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants/pol>